

MANEL CASANOVAS

Murs de les cases i empedrats dels carrers, pous, clavegueres, dipòsits..., són les restes que queden de la vila medieval de Roses, sota les quals encara s'amaguen indicis d'una ocupació anterior, d'època visigòtica.

El jaciment de la Ciutadella de Roses. Una valoració global

Anna M. Puig
Griessenberger

Els textos dels historiadors grecs Escimne, de Quios, i Estrabó deixaven entreveure la possibilitat que la colònia de Rhode hagués estat una fundació dels grecs de l'illa de Rhodos al mar Egeu, que hauria tingut lloc abans del 776 aC, any de les primeres Olimpíades. Aquesta datació tan reculada convertia la colònia de Rhode en la primera ciutat grega a l'Occident, anterior, en dos segles, a la navegació del poble focu, responsable de la fundació de la metròpoli Massàlia i després d'Empòrion. L'any 1916, amb aquestes dades a la mà i la incertesa de l'emplaçament exacte

d'aquesta colònia, ja que les fonts clàssiques eren poc precises, Pere Bosch i Gimpera, des de l'Institut d'Estudis Catalans, es dirigí a la Ciutadella de Roses per tal de trobar vestigis de la Rhode dels rodís. En aquest sentit, la recerca fou infructuosa, igual que la portada a terme l'any següent per Folch i Torres, de la Junta de Museus, tot i que la troballa d'altres restes gregues posteriors ja no feien dubtar de la localització de Rhode a Roses. Aquest fracàs va aturar la recerca fins que l'any 1934, un afeccionat local, Ferran Cufí, va reprendre l'intent, el qual, tot i la Guerra Civil, continuà amb l'esforç, juntament amb Francesc Riuró, l'any 1938.

El veritable solar de Rhode

Les cales se succeïen i, malgrat no aparèixer restes gregues anteriors al segle V aC, s'anaven perfilant les característiques d'un jaciment múltiple, i es posava al descobert restes d'altres ocupants del suposat solar dels rodís, com és el cas de l'església i necròpolis paleocristiana excavada per Miquel Oliva i Pere de Palol, a mitjan dels anys 40, en el turó de Santa Maria, punt on la recerca sobre el nucli grec era més intensa, i on es trobaven les ruïnes del monestir romànic de Roses. L'enfocament inicial de la investigació arqueològica, així com l'evolució dels treballs a la veïna Empúries, va fer que el jaciment de Roses quedés en segon terme, fins al punt que als anys 60 el jaciment va veure perillar la seva existència, davant l'intent d'urbanitzar el solar de la Ciutadella. Aquest fet, però, va permetre descobrir el barri hel·lenístic i iniciar unes noves campanyes que no s'aturaren fins als anys 80. A partir d'aleshores, el jaciment de la Ciutadella es va reconèixer com el veritable solar de la ciutat grega de Rhode, no anterior al segle V aC, per les restes ceràmiques trobades, la qual havia viscut una forta expansió en època hel·lenística, durant la qual la ciutat s'hauria ampliat amb un nou barri. En aquest barri es descobriren també els forns de ceràmica de vernís negre, coneguda amb el nom de les tres palmetes radials, que tingué una àmplia comercialització al llarg d'una extensa franja que va des del Llenguadoc fins a Cartagena.

Seqüència cronològica de l'ocupació

Després d'uns anys de nova interrupció dels treballs, un conveni entre el Servei d'Arqueologia de la Generalitat, la Diputació de Girona i l'Ajuntament de Roses, per als anys 1993-96, ha portat a enfocar una nova intervenció a la Ciutadella, dirigida, ara, a posar en valor els diversos assentaments que es troben en el seu subsòl. En aquests moments, i gràcies a les noves campanyes i al bagatge dels antics resultats, podem establir la seqüència cronològica de l'ocupació d'aquest solar, al llarg de vint-i-cinc segles d'història, referenciant-la, fins i tot, en el marc de la seva topografia original, que fou totalment

desfigurada durant la construcció de la Ciutadella. La reconstrucció del marc geogràfic en què es desenvoluparen aquests pobles ha estat essencial a l'hora de comprendre l'emplaçament i evolució dels diversos nuclis d'hàbitat.

Els primers pobladors grecs

El lloc escollit pels primers pobladors grecs fou un petit turó, molt proper al mar, que quedava a l'extrem més meridional d'una estreta franja de terreny delimitada a ponent i llevant per dues rieres, actualment conegudes amb el nom de la Trecada i el Rec Fondo, respectivament. Aquest nucli fou ocupat, tal com evidencien les restes arqueològiques, des del segle V aC fins al tombant del segle II aC. El seu origen sembla que cal buscar-lo en una fundació massaliota, en un moment en què aquesta metròpoli perd influència sobre la seva colònia Empòrion, que s'independitza i crea una nova colònia per recuperar el mercat en l'àrea indiqueta. A la llarga, però, també Rhode assolirà una certa independència, i crearà la seva pròpia moneda, vivint un moment de fort impuls comercial. És en aquest marc que es construeix el barri hel·lenístic, a l'altre marge de la riera que passava a ponent del turó, en íntima connexió amb el port, emplaçat en la desembocadura

d'aquesta riera. Aquesta situació, però, canviarà a partir de la presència romana en aquesta zona a finals de la Segona Guerra Púnica. Rhode, a diferència d'Empòrion, no acceptarà les conseqüències d'aquesta presència, i, aliada amb els indígenes revoltats contra la imposició romana, viurà un cop final durant els fets de Cató l'any 195 aC.

Segles V i VI: una nova Roses

Des d'aquest moment, s'observa un buit ocupacional en el solar de la Ciutadella, fins al voltant del segle II dC, en què unes noves construccions s'aixequen en els marges de la desembocadura de l'antic port. Sobre aquestes restes es fonamentarà una nova Roses, densament poblada i rellevant al llarg dels segles V i VI. La població tornarà a ocupar l'àrea del turó de Santa Maria i els seus vessants, i s'estendrà a l'altre marge de la riera, a la zona de l'antic barri hel·lenístic i del port. Al capdamunt del turó, probablement sobre al mateix lloc on es trobava un antic centre de culte grec, s'aixecarà una petita església, amb la seva necròpolis annexa. En aquests moments de l'esclat del cristianisme antic, Roses gaudirà de bisbat i de seca monetària. A partir de la fi del segle VI o dins ja del segle VII, però, uns fets sobtats provocaran la destrucció i l'abandonament

Vista frontal de les restes del monestir de Santa Maria de Roses en el subsòl del qual s'han succeït els treballs arqueològics per tal de localitzar vestigis de la suposada fundació ròdia de Rhode i on s'han trobat les restes d'una antiga església paleocristiana.

de la població, i l'àrea es convertirà en una extensa i dispersa necròpolis, amb dos nuclis funeraris, un a l'antic turó i l'altre, a la zona del port. No sabem quins motius exactes varen motivar que la gent abandonés les seves cases prop del mar, però sembla que en aquests moments s'imposava la recerca de llocs més segurs i defensables.

El nucli emmurallat de Puig Rom

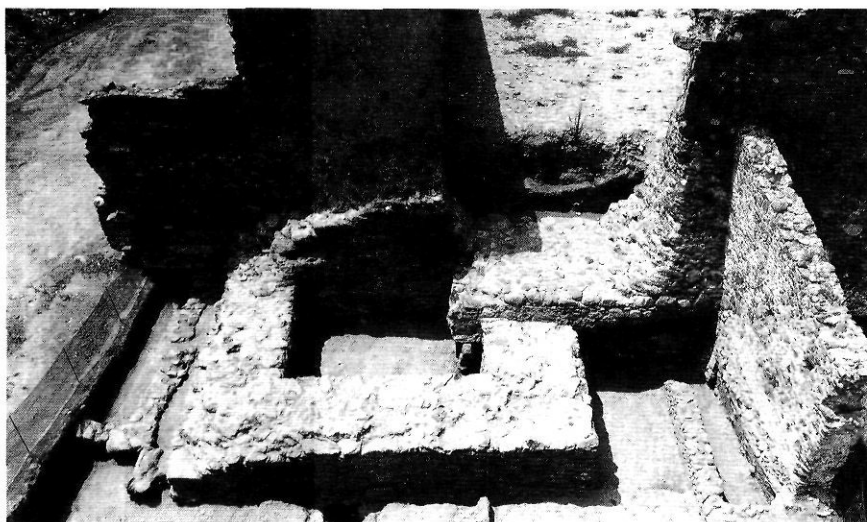
Aquesta inseguretat a la costa va fer que la població marxés cap a la muntanya, entre la qual cal esmentar el poblat de Puig Rom. No és possible, per ara, afirmar que la gent que va abandonar la plana fos la mateixa que va fundar el nucli emmurallat de Puig Rom, ja que desconeixem l'existència d'altres possibles grups humans. En tot cas, sí sabem que el port de Roses nou fou totalment abandonat, i es va seguir utilitzant al llarg del segle VII, igual com les necròpolis del lloc. És possible que el centre de culte tampoc no s'abandonés totalment i que, un cop passada l'època d'inestabilitat a la fi del regne visigot i la invasió musulmana, la nova administració comtal decidís reorganitzar la població a les immediacions de la vella església paleocristiana, i assentar les bases del futur monestir benedictí de Santa Maria de Roses. En l'alta edat mitjana, aquest element polaritzarà al seu voltant una població de nova fundació, creada amb un urbanisme ordenat i planificat, ben defensada per unes muralles de planta

hexagonal. L'expansió demogràfica de la baixa edat mitjana, paral·lela al bon moment econòmic, farà que la vila creixi de nou entre les dues rieres que havien limitat el primer nucli grec, i ampliarà la superfície urbana i les seves muralles. Ja a mitjan segle XVI, el seu emplaçament estratègic serà valorat i les muralles medievals seran reforçades i substituïdes per una nova fortificació construïda amb el sistema de baluards. Des d'aquí fins a l'actual Roses, queden encara quatre segles d'història.

Anna M. Puig Griessenberger
és directora de les excavacions
de la Ciutadella de Roses.

La superposició de construccions de diverses èpoques és una constant en el jaciment de la Ciutadella. En la foto podem observar les restes d'uns murs corresponents a l'ocupació grega de Rhode arrasats a nivell de fonamentació de l'única torre quadrada que es conserva del recinte emmurallat altmedieval.

MANEL CASANOVAS

Les campanyes dels darrers anys han posat al descobert la totalitat del tram de muralla medieval de migdia i part del de llevant que havien estat enderrocats a partir de la construcció de la Ciutadella renaixentista.

Bibliografia:

- M. Aurora MARTÍN, F. Javier NIETO i Josep M. NOLLA. *Excavaciones en la Ciudadela de Roses (campanya 1976 y 1977)*, Servei Tècnic d'Investigacions Arqueològiques, Sèrie Monogràfica núm. 2, Girona, 1979.
- Javier NIETO. *El Edificio «A» de la Ciudadela de Roses (la terra sigillata africana)*, Centre d'Investigacions Arqueològiques de Girona, Sèrie Monogràfica núm. 14, Girona, 1993.
- Miquel OLIVA i Lluís PERICOT. *Actividades de la Comisaría de Excavaciones de la provincia de Gerona*, «Anales del Instituto de Estudios Gerundenses», núm. I, Girona, 1946, pàg. 294-297.
- Miquel OLIVA i Pere PALOL. *Excavaciones en Rosas*, «La Labor de la Comisaría Provincial de Excavaciones Arqueológicas de Gerona durante los años 1942 a 1948, Informes y Memorias de la Comisaría General de Excavaciones Arqueológicas», núm. 27, Madrid, 1952, pàg. 134-145.
- Pere de PALOL. «Rosas de la Antigüedad a la Edad Media», *Revista de Gerona*, núm. 31, Girona, 1965, pàg. 19-29.
- Anna M. PUIG, Marcel PUJOL, Gemma VIEYRA, Carme CARRASCAL. *Els recintes emmurallats de la vila medieval de Roses*, «Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos», núm. 27, Figueres, 1994, pàg. 17-41.
- Anna M. PUIG, Carme CARRASCAL, Gemma VIEYRA i Mireia TEIXIDOR. *L'evolució urbana a l'antic solar de la vila medieval de Roses (dels segles V al XVII)*, «Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos», núm. 28, Figueres, 1995, pàg. 41-69.
- A. M. PUIG, C. CARRASCAL, G. VIEYRA i M. TEIXIDOR. *La Roses d'època visigòtica en el subsòl de la Ciutadella (Alt Empordà): darreres investigacions*, «Annals de l'Institut d'Estudis Gironins», núm. XXXVII, Girona, 1996-1997, pàg. 1011-1026.
- Anna M. PUIG. *La localització topogràfica de l'antic port de Rhode (Roses. Alt Empordà)*, «XI Col·loqui Internacional d'Arqueologia de Puigcerdà», Puigcerdà, 1997, en premsa.
- Anna M. PUIG, Carme CARRASCAL, Gemma VIEYRA i Mireia TEIXIDOR. *Els espais funeraris i els llocs de culte al jaciment de la Ciutadella de Roses (Alt Empordà)*. *Resultats de les darreres campanyes*, «I Simposium d'Arqueologia Medieval», Homenatge al prof. Manuel Riu, Berga, 1998, en premsa.
- Anna M. PUIG. *Aproximació cronològica a la muralla de Rhode. Una defensa en el límit est del nucli de Santa Maria*, «Empúries», Barcelona, 1998, en premsa.
- Anna M. PUIG. *Els contextos del segle VII al jaciment de la Ciutadella de Roses (Alt Empordà)*. *Una valoració preliminar a partir dels resultats de les darreres campanyes*, «Pyrenae», núm. 29, Universitat de Barcelona, 1998, en premsa.
- Francesc RIURÓ i Ferran CUFÍ. *Prospecciones arqueológicas en Rosas*, «Anales del Instituto de Estudios Gerundenses», XV, Girona, 1961-62, pàg. 203-224.